

Jānis Urbanovičs, „Baltijas foruma” prezidents

Kā traktēt Ukrainas krīzi? Kādi ir Krievijas prezidenta Vladimira Putina motīvi un tālākie nodomi? Kādi ir krīzes attīstības scenāriji? Kādam vajadzētu būt racionālai Latvijas un ES rīcībai, lai atrastu izeju no Ukrainas krīzes strupceļa?

Manas pārdomas nav mēģinājums uzspiest vienu patiesību, bet gan aicinājums uz diskusiju bez aizspriedumiem novērtēt gan krīzes cēloņus, gan iespējamus risinājumus.

1. Krīzes cēloņu definējums

Vai Putins ir Hitlers šodien?

Putins ir Hitlers šodien - tāds ir ASV valdības aprindu traktējums. Putins ir sācis krievu apdzīvoto teritoriju apvienošanu ar Krieviju pēc hitleriskās Vācijas parauga. Krima tiek salīdzināta ar Hitlera īstenoto demilitarizētās Reinzemes okupāciju 1936. gadā vai Austrijas aneksiju 1938. gadā. Pēc šāda salīdzinājuma tiek piedāvāts konsekvents rīcības plāns. Otro pasaules karu zināmā mērā izraisīja nemitīgā Rietumu līderu piekāpšanās Hitlera prasībām, atļaujot anektēt daļu no suverēnās Čehoslovākijas 1938. gadā (Minhenes līgums). Līdz ar to no šādas analīzes izrietošā stratēģija ir rīkoties pilnīgi pretēji - nepiekāpties nevienā punktā, nepiekrīst jaunam Minhenes nolīgumam utt. Tiesa, šī hipotēze nesaskan ar tālāk sekojošo Krievijas prezidenta rīcību. Krievija neizmatoja Doņeckas un Luhanskas pašpasludināto republiku referendumus un uz brīdi panākto *de facto* neatkarību. Doņeckas un Luhanskas republikas neieguva vienpusēju Krievijas valdības atzīšanu kā Abhāzija vai Dienvidosetija. Nav notikusi Ukrainas dienvidaustrumu daļas aneksija vai „miera uzturētāju” ievēšana kā Piedņestrā. Doņeckas un Luhanskas republikas nesauņēma patiešām nozīmīgu militāru palīdzību no Krievijas utt.

Līdz ar to ir iespējams izvirzīt alternatīvu skaidrojumu notiekošajam un tā cēloņiem, atmetot kā nepilnīgu (bez kategoriskas noraidīšanas) iepriekšējo skaidrojumu.

Ekonomisko interešu faktors bijušajā PSRS telpā

PSRS militāri saimnieciskā struktūra sastāvēja no trim sistēmu veidojošām teritoriālajām vienībām: Krievijas, Ukrainas un Kazahstānas. Šo triju megareģionu resursu apmaiņa teorētiski nodrošināja pašpietiekamu ekonomisko sistēmu. PSRS nezaudētu savu militāro svaru un ekonomisko potenciālu bez tādām teritorijām kā Baltija, Baltkrievija, Aizkaukāzs vai Moldāvija. Šo teritoriju esamība vai neesamība PSRS sastāvā nebija kritisks faktors PSRS sistēmas ilgtermiņa funkcionēšanai. Savukārt - kaut viena sistēmu veidojošā elementa izslēgšana radītu būtisku nelīdzsvarojumu, kas, iespējams, liegtu veidot PSRS par pašpietiekamu ekonomisko sistēmu.

Cits jautājums ir, ka PSRS resursu potenciāls tika izlietots nevis sistēmas ekonomiskai nostiprināšanai, bet, lai piecdesmit gadus finansētu dzīvotnespējīgas ideoloģijas globālu ekspansiju, kas noslēdzās ar katastrofālu neveiksmi. Tolaik sistēmu veidojošo teritoriālo vienību elites (arī sabiedrības) vairākums varēja nebūt apmierinātas ar savu specializāciju un savu atalgojumu par piedalīšanos un resursu piegādi PSRS sistēmā.

Ukraina šajā sistēmā bija kā neizsīkstošs etnisko slāvu darbaspēka resursu rezervuārs, Kazahijas uzdevums bija lauksaimniecības, kā arī derīgo izrakteņu un izejvielu piegāde.

Pēc PSRS sabrukuma PSRS sistēmu veidojošo teritoriālo vienību resursi tika iekļauti starptautiskajā apritē. Citas valstis par Ukrainas un Kazahstānas resursiem piedāvāja lielākus ekonomiskos un politiskos labumus. Ukraina pakāpeniski no darbaspēka resursu piegādātājas Krievijai pārtapa par darbaspēka resursu piegādātāju ES. Par Kazahstānas lielāko ekonomisko partneri un Kazahstānas dabas resursu pircēju ir kļuvusi Ķīna. Lai Krievija spētu nākotnē izveidot puslīdz konkurētspējīgu ekonomisku vidi, tai bija nepieciešams saglabāt saimniecisku vienotību ar bijušās PSRS sistēmu veidojošajām teritoriālajām vienībām. Par šādu instrumentu tika izraudzīta Muitas savienība. Lai Muitas savienība, vismaz teorētiski, varētu būt pašpietiekama ekonomiska sistēma, ir nepieciešams, lai tajā būtu Krievija, Kazahstāna un Ukraina. Ar Kazahstānu Krievija spēja vienoties. Sadarbojoties ar Ukrainu, Krievijas mērķi un intereses bija pastāvošajai ļoti ciešajai Krievijas un Ukrainas ekonomiskai integrācijai piedāvāt politisku virsbūvi Muitas savienības izskatā.

Savukārt Krievijas globālajiem pretiniekiem, ja to mērķis bija nepieļaut pat teorētisku Krievijas ekonomikas atdzimšanas iespēju, bija jāizvirza pretējs mērķis - panākt, lai Krievijas veidotajā Muitas savienībā neiekļautos vismaz viena no PSRS militāri saimniecisko sistēmu veidojošajām teritoriālajām vienībām. Ar Kazahstānu nekas neizdevās. Kazahstānas prezidents spēja nepieļaut Rietumu finanšu aprindu izprovocētās krīzes pāraugšanu sociālā krīzē. Kazahstāna nemaksāja privāto banku parādus un devalvēja vietējo valūtu, iztiekot bez arējas Starptautiskā valūtas fonda pārvaldes. 2008. gada dramatiskie notikumi atvēsināja Kazahstānas eiforiju par „debesmannu” Rietumu ekonomikas integrācijas izskatā. Līdz ar to Krievijas globālajiem pretiniekiem bija jāpanāk, lai Ukraina neiekļautos Krievijas veidotajā ekonomiskajā sistēmā. Te var atgādināt Zbigņeva Bžezinska tēzi, ka bez Ukrainas Krievija vairs nebūs Eirāzijas impērija, bet paliks par reģionālu Āzijas valsti, uz kuru turpmāk spiedīs Vidusāzijas kaimiņi un Ķīna. Un otrādi - Krievijas savienošanās ar Ukrainu pārvērstu Ukrainu par "varenu impērijas valsti, kas izpletusies gan Eiropā, gan Āzijā".

Cīņa par Ukrainu ir ekonomisks karš par globālo ietekmi, lai bloķētu Krievijas iespējas radīt ekonomisku sistēmu, kas nākotnē, vismaz teorētiski, varētu konkurēt ar ES, Indijas vai Ķīnas ekonomiskajām sistēmām un ietekmēt daudzu iedzīvotāju prātu, psihi un loģiku - gan Amerikā, gan Krievijā, gan Eiropā.

Ukrainas sabiedrības intereses nav svarīgas nevienam no globālajiem spēlētājiem. Starpvalstu konkurencē ir pievērsta uzmanība Ukrainas darbaspēka un lauksaimniecības resursiem. Sacensība noris par to, kurš no globālajiem spēlētājiem vairāk melos Ukrainas sabiedrībai par saviem patiesajiem mērķiem. Raugoties gan no Krievijas, gan ES attīstības konteksta, Ukrainā būtu jārada tādi apstākļi, lai tās izglītotais, darbaspējīgais un čaklais darbaspēks migrētu uz vietām, kur iecerēta ekonomiskā attīstība, vai arī, kur ir akūts darbaspēka deficīts, lai šīs darbavietas neaizpildītu islāmticīgi iebraucēji. Ukrainas sabiedrība ir maldināta par tās plānoto lomu starptautiskajā darba dalīšanā un sekām, kuras izraisīs Ukrainas tālāka integrācija ES sistēmā. Abos gadījumos Ukrainā tiks uzturēts ļoti zems dzīves līmenis, kas motivēs izglītotākos un enerģiskākos jaunos cilvēkus pamest Ukrainu. Patiesība Ukrainas sabiedrībai netiek stāstīta, bet tiek veicināts, ka plašsaziņas

līdzekļi (bez Rietumu politisko līderu garantijām) uztur mītu, ka ceļš uz ES nodrošinās uzplaukumu un labklājības pieaugumu.

Šī ir Ukrainas notikumu analīze no globālās ekonomikas viedokļa, taču tā ir nepilnīga, ja netiek ņemtas vērā pasaules mēroga militāri politiskās intereses.

Militārās drošības faktors NATO un Krievijas saskares telpā

Vispirms aplūkosim Eiropas Ziemeļus. Baltijas valstu atrašanās vai neatrašanās Krievijas ietekmes sfērā nemaina militāro līdzsvaru Baltijas jūras akvatorijā, jo Krievijas militārās bāzes ir izvietojamas Kaļiņingradas apgabalā. Var izvirzīt pat precīzāku apgalvojumu. No militārā viedokļa, zinot, ka ļoti ievērojams Baltijas valstu iedzīvotāju skaits ir antikrieviski noskaņots (īpaši 1991. gadā), Baltijas militārai nodalīšanai bija zināma stratēģiska jēga. Kaļiņingradas placdarma esamība nemazināja Krievijas militāro potenciālu Baltijas jūras akvatorijā arī pēc tam, kad Baltijas valstis tika uzņemtas NATO.

Savukārt Melnās jūras akvatorijā līdzīga militāri stratēģiska nozīme ir Krimas pussalai un Sevastopoles ostai. Līdzīga simetrija pastāvēja attiecībā uz Melno jūru. Krievijas militāro potenciālu Melnajā jūrā nodrošināja Sevastopole. Militārā līdzsvara saglabāšanai Krievijai bija būtiski ilgtermiņā nodrošināt klātbūtni Kaļiņingradas apgabalā un Sevastopolē. Tāpēc tieši Sevastopoles statuss bija Krievijas un Ukrainas konfliktu cēlonis no 1991. līdz 1997. gadam. Krievijas interesēm par Sevastopoli ir ģeopolitisks un militārs raksturs. Šeit nav ekonomiskās komponentes. Sevastopoles militārās bāzes zaudēšana būtiski samazinātu Krievijas militāro potenciālu Melnās jūras akvatorijā un izmainītu militāro līdzsvaru Eiropas dienvidaustrumos.

Savukārt globālajiem spēlētājiem, kuru mērķis bija Krievijas militārās ietekmes pavājināšana, bija būtiski samazināt Krievijas militāro klātbūtni Baltijas un Melnās jūras baseinos. No Kaļiņingradas apgabala Krieviju nebija iespējams izspiest bez īsta kara, bet, panākot, ka Ukrainas valdība ir gatava izjaukt militāro spēku līdzsvaru Eiropā, kā reāli īstenojams tika izvirzīts mērķis militāri izolēt Krieviju no Sevastopoles (Krimas pussalas). Lai šo mērķi sasniegtu, bija jāveicina, lai Ukrainā varu iegūtu tādi politiskie spēki, kas būtu ar mieru izjaukt militāri politisko līdzsvaru Eiropas dienvidaustrumos.

Starptautiskajiem politiskajiem spēkiem, kuri kā mērķi izvirza nepieļaut Krievijas ekonomisko atdzimšanu un Krievijas militārā potenciāla saglabāšanos, bija jāpanāk Ukrainas lēmums esošo ekonomisko integrāciju nestiprināt ar politisku virsbūvi Muitas savienības izskatā un, nostiprinot Ukrainas virzību uz NATO, Krievijas militārās klātbūtnes samazināšana Melnās jūras akvatorijā.

Varas nomaiņa Kijevā 2014. gada februāra beigās nozīmēja, ka abi šie mērķi var tikt īstenoti visai drīz – pirmais jau tuvākajā laikā, bet otrs vidēji ilgā laika periodā. Savukārt legālās varas sabrukums 2014. gada februārī, kas bija vajadzīgs un nepieciešams līdzeklis, lai īstenotu varas maiņu Kijevā, radīja apstākļus, kad tikai šajā brīdī Krievija varēja iegūt kontroli praktiski pār jebkuru teritoriju Ukrainas dienvidos un austrumos bez karaspēka ieviešanas un karadarbības klasiskajā izpratnē.

Apstākļi, kas izveidojās 2014. gada februārī Krievijai nozīmēja to, ka tā bija zaudējusi Ukrainu kā tālākas ekonomiskās integrācijas partneri un ieguvusi risku zaudēt stratēģisko bāzi Sevastopolē, kas varēja draudēt ar ļoti negatīvām ģeopolitiskām un iekšpolitiskām sekām.

Krievijas iekšpolitiskais faktors

Lielākā daļa Baltijas, ASV un Rietumeiropas ekspertu robežu sistēmu, kas izveidojās PSRS laikā un vēlāk kļuva par neatkarīgu valstu robežām gan pieņēma kā nemainīgu no 1991. gada, neskaitot vairākus „karstos punktus” Gruzijā, Piedņestru un Kalnu Karabahu, taču patiesībā valstu robežu nospraušana pa 1991. gada savienoto republiku robežām netika uzskatīta kā taisnīga, jo neņēma vērā tās robežu izmaiņas, kas tika veiktas Staļina un Hruščova laikā. Latvijas un Igaunijas sabiedrībām bija grūti samierināties ar to, ka, atgūstot neatkarību 1991. gadā, ārpus jauno valstu robežām palika to kādreizējās teritorijas (Abrene, Jānilinna un Petseri jeb Pitalova, Ivangoroda un Pečori), kuras 1944.-1945. gadā tika pievienotas Krievijas Federācijai. Tieši tāpat Krievijas Federācijas elites vairākums nebija samierinājies ar 1954. gadā pieņemto PSRS Komunistiskās partijas vadības lēmumu nodalīt Krimas apgabalu no Krievijas Federācijas un iekļaut to Ukrainas PSR sastāvā. Krimas un Sevastopoles statuss bija galvenais Ukrainas un Krievijas nesaskaņu cēlonis, kas vairākos laika posmos saasinājās, draudot izcelties nopietnam konfliktam starp Krieviju un Ukrainu.

Tikai Krievijas prezidenta Borisa Jeļcina sūtītie tanki apturēja Krievijas Domes 1993. gadā pieņemtā likuma stāšanos spēkā, piešķirot Sevastopolei Krievijas federālas pilsēta statusu. 1994. gadā Sevastopoles pilsētas padome pieņēma lēmumu pievienoties Krievijai un attiecīgo lūgumu nosūtīja Krievijas valdībai. Šo lēmumu par antikonstitucionālu atzina Ukrainas parlaments. Līdz pat 1997. gadam Krievijas federācija oficiāli neatzina Ukrainas teritoriālās tiesības uz Sevastopoli. Kompromiss tika panākts tikai 1997. gadā. Krievija un Ukraina vienojās par „mūžīgu draudzību”, bet Krievija, savukārt, atteicās no teritoriālajām pretenzijām uz Krimu un piekrita īrēt Sevastopoles jūras spēku militāro bāzi, veicot par to regulārus maksājumus. Draudzības līgums tika noslēgts uz 20 gadiem, bet 2010. gadā tas tika pagarināts līdz 2042. gadam. Šeit ir jāpiezīmē, ka Ukrainai, atsakoties no „mūžīgas draudzības” ar Krieviju un uzņemot ceļu uz NATO, Krievijas elite varēja šādu vienusēju rīcību uzskatīt par 1997. gada Draudzības līguma denonsāciju, atgriežoties pie stāvokļa, pirms tika panākta vienošanās par Sevastopoles un Krimas teritoriālo piederību.

Ja šos apstākļus nezina, tad var rasties iespaids, ka Krievija ceturtdaļgadsimta garumā atzina Ukrainas robežas un tad vienā brīdī īstenoja neizprotamu agresijas aktu.

2014. gada februārī Krievijas prezidentam bija jāpieņem lēmums par rīcību situācijā, kurā jebkura izvēle būtu ar augstu zaudējumu risku. Situācijas vērtējums - Krievija nedrīkstēja anektēt Krimu un nedrīkstēja neanektēt Krimu. Atbilstoši starptautiskajām tiesībām Krievija nedrīkstēja anektēt citas suverēnas valsts teritoriju, vienlaikus Sevastopoles militārās bāzes zaudēšanas risks būtiski pasliktinātu Krievijas militāro pozīciju un potenciālu.

Krievijas lēmums anektēt Krimu ir izvēlēts, pieļaujot starptautiskas izolācijas risku un upurējot iespēju vismaz vidēja ilguma termiņā veidot kopēju ekonomisku sistēmu ar Ukrainu, taču vienlaikus saglabājot militāro līdzsvaru.

Sevastopoles militārās bāzes zaudēšana nozīmēja arī ļoti augstu iekšpolitisko risku.

Zinot visu iepriekšminēto informāciju var rasties arī alternatīva izpratne par Ukrainas krīzi - **kontroles sagrābšana pār Krimu bija Krievijas izmisuma solis**, lai nepieļautu

ekonomiskā un militārā līdzsvara izjaukšanu NATO un Krievijas saskares joslā Eiropas dienvidaustrumos.

Šobrīd Krievijas nācijas vairākums ir gatavas cīnīties ar ikvienu pretinieku, lai saglabātu savu suverenitāti pār Krimas pussalu un Sevastopoles pilsētu, jo tās ir kļuvas par nacionāliem lepnuma simboliem, par valstiskuma relikvijām. Pašlaik nekādi draudi, sankcijas vai pat karš nevar piespiest Krieviju šķirties no Krimas un Sevastopoles.

Problēmas būtība slēpjas tajā apstākļī, ka, izvirzot kā mērķi ilgtermiņa drošību un stabilitāti, tā sasniegšanai izmantojamie līdzekļi ir radikāli atšķirīgi no uzstādītajiem mērķiem. Ja šo globāli problemātisko notikumu attīstību ir radījušas vien Krievijas līdera varas realizācijas nekontrolējamās formas, tad starptautiski īstenojamo pasākumu kompleksam jābūt balstītam uz viena veida pamatiem, savukārt, ja problēmas eskalāciju radīja līdera racionāla rīcība nacionālo interešu apdraudējuma gadījumā, tad starptautiskajam risinājumam un pieejai ir jābūt pilnīgi citiem. Aplami diagnosticēti Krievijas un Ukrainas konflikta cēloņi var būt par pamatu pilnīgi aplamu pasākumu kompleksa īstenošanai, kas situāciju nevis atrisinās, bet gan pasliktinās. Starptautiskās sabiedrības piedāvātie risinājumi ir atkarīgi no tā, kā tiek diagnosticēti patiesie konflikta cēloņi.

Diemžēl, izvirzot kā mērķi nepieļaut Krievijas varenības atjaunošanos, šobrīd ir radušies apstākļi un nosacījumi, kas ļautu ilgtermiņā panākt Krievijas starptautisku izolāciju. Lai sasniegtu Krievijas satriekšanas mērķi, ir jāpiedāvā aplama konflikta cēloņu diagnoze, no kuras loģiski izrietētu tāda rīcība, kas konfliktu nevis atrisinātu, bet arvien padziļinātu - saspīlējuma apmēru palielināšana, no Ukrainas – Krievijas konflikta transformējot to par NATO (ES) - Krievijas konfliktu.

2. Iespējamie attīstības scenāriji

Neatkarīgi no tā, kādi ir Krievijas un tās prezidenta rīcības motīvi, realitāte, ar kuru ir jādzīvo tālāk, ir izsakāma divās tēzēs:

Krievija neatstās Krimu vismaz tuvākās desmitgades laikā, kā arī Starptautiskās organizācijas, ES un ASV neatzīs Krimu par Krievijas teritorijas daļu, kamēr nenotiks būtiskas ģeopolitiskas izmaiņas. Krimas pievienošana Krievijai ir radījusi jaunu globālās politikas realitāti. Ar to nākas rēķināties ikvienam – NATO, ES, Apvienoto Nāciju organizācijai, Starptautiskajam Valūtas fondam, G7. Protams, ar to visvairāk nākas rēķināties pašai Krievijai un tās ekonomikai.

Ja pēc Krimas sekos citas Krievijas aktivitātes, „palīdzot” vai aktivizējot etniskos krievus citās zemēs, tad šajās zemēs var prognozēt stabilu attiecību pasliktināšanos, kuras traģiskākās sekas varētu būt lokāls militārs konflikts.

Aplūkojot iespējamus notikumu attīstības scenārijus, nepievērsīsimies jautājumam par vērienīgu kodolieroču triecienu apmaiņu starp ASV un Krieviju. Nevis tāpēc, ka kaut kas tāds nekādā gadījumā nebūtu iespējams, bet gan tāpēc, ka, īstenojoties šādam scenārijam, izveidosies vide, kurā darbosies pilnīgi citi apstākļi un noteikumi, veidosies un būs jāpielieto pilnīgi cita ekonomika un sabiedrības organizācijas, kuras radikāli atšķirsies no tām politiski ekonomiskajām attiecībām, kuras dominē pašlaik. Pat oficiāli pasludināts karastāvoklis bez tiešas karadarbības atļauj brīvi konfiscēt visus pretinieka pilsoņu un

uzņēmumu īpašumus un atļauj jebkuru pretinieka valsts pilsoni internēt (turēt ieslodzījumā) līdz pat karastāvokļa beigām.

Savukārt, ja tuvākajā laikā Krievija neīstenos pret kaimiņvalstīm vērstu nedraudzīgu politiku ar militāriem vai apslēpti militāriem līdzekļiem, tad ir neatbildēts jautājums, līdz kādam apmēram ASV un ES, neatzīstot Krimas aneksiju, ir gatavas palielināt sankcijas un cik plaša mēroga jomas skars Krievijas atbildes reakcija, t.i., kādā līmenī notiks apstāšanās, sankcijas vairāk nepaaugstinot.

Aukstais karš ar pilnīgu Krievijas starptautisku izolāciju

Ja kā konflikta skaidrojums tiek pieņemts apgalvojums, ka Putins ir Hitlers šodien, tad Rietumu lielvaru mērķim vajadzētu būt tādām, kurš sekmētu, lai Vladimirs Putins tiktu fiziski aizvietots ar citu - Rietumu vajadzības labāk izprotošu līderi. Ideja par Putina fizisku iznīcināšanu, cik man zināms, ir apspriesta vairākos Rietumu forumos, pirms tam panākot diskusijas dalībnieku konfidencialitātes solījumu. Piedāvātais risinājums 2014. gada pavasarī bija sarīkot apstākļus, kuros Vladimirs Putins tiek nomainīts ar citu līderi. Pēc rūpīgākas analīzes tika apzināti divi ļoti augsti riski, īstenojot šādu stratēģiju. Pirmkārt, gadījumā, ja atentāts pret V.Putinu būtu neveiksmīgs, tad sekas varētu būt gan V.Putina, gan Krievijas sabiedrības radikalizācija. Vēsturiska analogija, aplūkojot šo risku, tika atrasta ar 1944. gada 20. jūlija neveiksmīgo atentātu pret Hitleru. Otrkārt, pie pašreizējiem iekšpolitiskajiem apstākļiem Krievijā pat pilnīgi demokrātiskās vēlēšanās iedzīvotāju vairākums V. Putina vietā var ievēlēt cilvēku ar vēl agresīvākiem plāniem un vēl impēriskākiem uzskatiem.

Publikai domāto šīs idejas vieglāko variantu Latvijā izplata, atsaucoties uz žurnāla *The Economist* starptautiskās nodaļas redaktoru Edvardu Lūkasu (LETA, 13. augusts).

Galvenās Lūkasa tēzes:

„Aukstais karš Rietumu attiecībās ar Krieviju nekad nav īsti beidzies, un situācija īpaši pasliktinājusies pēdējos gados pēc Vladimira Putina atgriešanās prezidenta amatā, kad Krievija, liekot lietā enerģētikas sviras, naudu un propagandas kampaņu, centusies nostiprināt savu ietekmi kaimiņvalstīs.”

„Putinam būs grūti atkāpties, beidzoties Ukrainas krīzei. Viņš var ķerties pie netīriem darbiņiem Moldovā vai pat Baltijas valstīs, censties izdarīt ekonomisku spiedienu uz Ukrainu.”

„Putins turpinās agresijas un represiju politiku, un arī viņam pietuvinātās amatpersonas ir ieinteresētas, lai situācija Rietumos pasliktinātos. Pat ja Putins tiktu nostumts malā par nepietiekami aktīvu rīcību Ukrainā, Krieviju gaida bēdīga nākotne, izolācija un nestabilitāte.”

Tiek gaidīts, ka galīgie pierādījumi par Putina globāli agresīviem nolūkiem būs Krievijas aktivitāšu uzsākšana Baltijā un Moldovā, kā arī pilnīga Ukraina enerģētiskā blokāde 2014./2015. g. ziemā.

Neatkarīgās Rīta Avīzes komentētājs Juris Paiders (31.07.2014.) nonāca pie secinājuma, ka taktika, nemitīgi paaugstinot sankciju mērogu, virza pasauli uz globālo segmentāciju, kas uzkrītoši atgādina Džordža Orvela antiutopiju: „Teorētiski Krievija komplektā ar Āzijas demogrāfisko potenciālu var radīt pašpietiekamu ekonomisku sistēmu bez ASV un ES. Pieaugoša konfrontācija, visdrīzāk, izraisīs nevis revolūciju Krievijā, bet

dos ekonomisko (un ideoloģisko) pamatu vairāku globāli pašpietiekamu sistēmu izveidei un jau ieskicē kontūras jaunam pasaules iekārtojuma. Paradoksālā kārtā šī ekstrapolācija ir apbrīnojami līdzīga angļu rakstnieka Džordža Orvela (1903–1950) uzreiz pēc Otrā pasaules kara uzrakstītā romāna 1984 prognozētajai pasaules evolūcijai.

Džordžs Orvels izteica prognozi, ka ekonomiski pašpietiekamas var būt trīs «pārvalstis»: «Eirāzija aptver Eiropas un Āzijas ziemeļu daļu no Portugāles līdz Beringa jūrai. Okeānija ietver abas Amerikas, Atlantijas okeāna salas, ieskaitot Anglijas salas, Austrālāziju un Āfrikas dienvidu daļu. Austrumāzija, kas ir mazāka par abām minētajām un ar diezgan nenoteiktu rietumu robežu, aptver Ķīnu un zemes uz dienvidiem no tās, Japānas salas un lielu, bet svārstīgu Mandžūrijas, Mongolijas un Tibetas daļu.» Šajās trīs pasaules lielvarās ir «pašiztikai pieskaņotā saimniecība, kur produkcija pilnīgi pielāgota patēriņam».

Šeit būtu jāatrod atbilde uz diviem jautājumiem.

1. Vai Krievija var tikt „sodīta”, ieviešot pret to pilnīgu ekonomisku un tehnoloģisku norobežošanu?

Lai atbildētu uz šo jautājumu, vispirms ir jāatgādina ANO statūtu normas, kas nosaka starptautisko attiecību principus:

„39. pants. Drošības Padome nosaka jebkura miera apdraudējuma, miera pārkāpuma vai agresijas akta esamību un sniedz rekomendācijas vai lemj par to, kādi pasākumi saskaņā ar 41. un 42. pantu jāveic starptautiskā miera un drošības uzturēšanai vai atjaunošanai.

41. pants. Drošības Padome tiek pilnvarota izlemt, kādi pasākumi, kuri nav saistīti ar bruņota spēka lietošanu, jāpieņem tās lēmumu īstenošanai, un tā var prasīt no Organizācijas Dalībvalstīm šo pasākumu pielietošanu. **Šie pasākumi var ietvert pilnīgu vai daļēju ekonomisko sakaru, dzelzceļa, jūras, gaisa, pasta, telegrāfa, radio vai citu sazināšanās līdzekļu pārtraukšanu, kā arī diplomātisko attiecību pārtraukšanu.**

42. pants. Ja Drošības Padome uzskatīs, ka 41. pantā norādītie pasākumi var izrādīties vai jau ir izrādījušies nepietiekami, tai ir tiesības rīkoties ar gaisa, jūras un sauszemes spēku tādējādi, kā tā uzskatīs par nepieciešamu starptautiskā miera un drošības uzturēšanai vai atjaunošanai. **Šādas darbības var ietvert demonstrācijas, blokādi un Organizācijas Dalībvalstu gaisa, jūras vai sauszemes spēku citas operācijas.”**

No tā izriet, ka, atbilstoši ANO statūtiem, tiesības noteikt pilnīgu vai daļēju “ekonomisko sakaru, dzelzceļa, jūras, gaisa, pasta, telegrāfa, radio vai citu saziņas līdzekļu pārtraukšanu” ir tiesīga tikai ANO Drošības padome. Krievijai ANO Drošības padomē ir veto tiesības. Ir neiespējami, ka Krievija atbalstīs pret sevi vērstas ANO sankcijas. Līdz ar to, atbilstoši šīs jomas starptautisko tiesību eksperta Jāņa Zelmeņa vērtējumam, pret Krieviju var tikt vērstas tikai t.s. represālijas, kas nozīmē “prettiesisku pasākumu, kas ir kā pretreakcija uz valsts-pārkāpējas prettiesisko rīcību (piem., starp valstīm noslēgtā komerclīguma izpildes pārtraukšana; valsts-pārkāpējas īpašuma apķīlāšana bankās)”. Piemērojot represālijas, tām ir „jāatbilst 3 priekšnosacījumiem: 1) represālijas nedrīkst būt militāra rakstura (nemilitāras represālijas); 2) represālijām ir izņēmuma raksturs (t.i., tā piemēro, ja strīda noregulēšana nav iespējama mierīgā ceļā, piem., sarunu ceļā); 3) represālijām jābūt proporcionālām”.

Sankcijas, kuras neatbalsta ANO Drošības padome, nav obligātas visām ANO dalībvalstīm. Pievienošanās tām ir brīvprātīga. Taču gan ASV, gan ES rokās ir spēcīgi instrumenti (piemēram, dolāru un eiro norēķinu kontu bloķēšana trešo valstu uzņēmumiem,

kas neatbalsta ASV vai ES politiku), ar kuru palīdzību var piespiest atbalstīt savu politiku pat tādas valstis, kuras vēlas piekopt patstāvīgu politiku un nevēlas būt par bandiniekiem lielvaru spēlēs.

Līdz ar to pilnīga ekonomiska izolācija bez ANO atbalsta nav iespējama.

Taču īstermiņā pat daļēja ekonomiska izolācija nozīmēs būtisku Krievijas iedzīvotāju dzīves līmeņa samazināšanos un dzīves modeļa maiņu, atteikšanos no ārvalstu ceļojumiem, pierastiem komunikāciju līdzekļiem utt.

Savukārt ilgtermiņā ekonomiska norobežošanās ir stimulējoša pašpietiekamu, importu aizvietojošu ekonomisku sistēmu. Krievijai ir vēsturiska pieredze pašpietiekamu ekonomisku sistēmu radīšanā. No 2014. gada sākuma Krievija gatavo autonomai darbībai informatīvi tehnoloģisko sistēmu, komunikācijas, banku norēķinu u.c. sistēmas.

2. Vai moderno tehnoloģiju blokāde var ierobežot Krievijas attīstību izolācijas laikā?

PSRS tehnoloģiskais un zinātniski tehniskais izrāviens 20. gadsimta piecdesmitajos un sešdesmitajos gados balstījās uz efektīvu vācu tehnoloģisko zināšanu pārnesi. PSRS pēc uzvaras Otrajā pasaules karā kā reparācijas ieguva gan vācu rūpniecisko uzņēmumu iekārtas, gan vācu patentus, to tehnisko dokumentāciju un tehnoloģiskās izstrādes. Vācu tehnoloģiju pārnese uz PSRS rūpniecību un šo zināšanu prasmīga attīstīšana un pilnveidošana ļāva ievērojami ietaupīt resursus un vairākas jomās (raķešu būvniecība, aviācija, bruņojuma ražošana) sasniegt pasaules līmeņa rādītājus. Arī Latvijas izrāviens radioelektronikā - VEF, Radiotehnikas u.c. panākumi - balstījās uz kvalificētu un izcili radošu personālu, kā arī uz reparāciju veidā iegūto vācu tehnoloģisko sasniegumu veiksmīgu attīstību.

Lai nepieļautu tehnoloģiju pārnesi Aukstā kara laikā, gandrīz sinhroni ar NATO izveidi tika nodibināta Divējādas nozīmes preču eksporta kontroles komiteja (*Coordinating Committee for Multilateral Export Controls* jeb *CoCom*). Rietumvalstis ieviesa stingru militāro un jaunāko civilo tehnoloģiju un izstrādājumu eksporta aizliegumu uz PSRS un citām sociālistiskajām valstīm. Atbilstoši *CoCom* aizliegumam 1985. gadā pat privātā kārtā ceļojošs tūrists nedrīkstēja savā bagāžā uz PSRS aizvest pat personālo datoru. *CoCom* darbība tika pārtraukta 1994. gada 31. martā. Savukārt 1996. gada 12. jūlijā Krievija kopā ar vadošajām attīstītajām valstīm noslēdza jaunu līgumu - *The Wassenaar Arrangement on Export Controls for Conventional Arms and Dual-Use Goods and Technologies*. Līguma slēdzējvalstis vienojās aizliegt eksportēt uz citām valstīm divējādas nozīmes preces - datorus, navigācijas iekārtas, datorprogrammas, kriptogrāfijas kodus, īpašas programmatūru u.c. tehnoloģijas. Piemēram, *Wassenaar Arrangement* nosaka, ka no attīstītām valstīm, kā arī Krievijas un Ukrainas, ir aizliegts eksportēt uz citām valstīm, piemēram, mikroprocesorus, kuri spēj strādāt kosmiskā vidē (temperatūrā virs plus 125 grādiem un zem mīnus 55 grādiem pēc Celsija skalas).

Kopumā aizliegto preču saraksts ir vairāk nekā 100 lappuses garš (<http://www.wassenaar.org/controllists/index.html>).

Krievija ir *Wassenaar Arrangement* dalībvalsts. No 1996. līdz pat 2014. gadam jebkurš Krievijas uzņēmums varēja iegādāties un apgūt jebkuru jaunāko - gan militāro, gan divējādas nozīmes - tehnoloģiju. Būdam eksporta kontroles līguma dalībvalsts, Krievija varēja realizēt jebkādu tehnoloģiju pārnesi. Tas nozīmē, ka gadījumā, ja tuvākajā laikā

nenotiks jauna tehnoloģiska revolūcija, tad Krievija nākamās desmit līdz piecpadsmit gadus var bez problēmām izturēt visjaunāko tehnoloģiju blokādi. Var pat izteikt pieņēmumu, ka Krievija ir labāk sagatavojusies sakaru pārtraukšanai ar rietumiem nekā paši Rietumi.

Daļēja Krievijas starptautiska izolācija

Normalizējoties situācijai Ukrainā, bet nemainoties Krimas statusam, sankciju eskalācija varētu tikt apturēta kādā noteiktā līmenī, saglabājot ierobežotas ārējās tirdzniecības un sakaru iespējas. Baltijas valstu, Vācijas, Austrijas un lielākas daļas ES dalībvalstu interesēs ir apturēt aizliegumu un embargo lēmumu lavīnu, pirms tā ir skārusi gāzes piegādes no Krievijas. Šis ir visai iespējams variants, kad kādu laiku sankciju apjoms pret Krieviju ir līdzīgs pret Irānu realizētajam sankciju apjomam līdz 2014. gada pavasarim.

Maz ticams, ka ES – Krievijas konflikta eskalācija ir apturama bez situācijas normalizācijas Ukrainā un gadījumā, ja Krievija izmantos etniskos krievus nestabilitātes veidošanā citās bijušajās PSRS teritorijās. Savukārt, ja jaunas konflikta izpausmes nesekos, tad Rietumvalstīm, piedāvājot nelielu piekāpšanos, būtu iespējama vismaz sankciju līmeņa iesaldēšana.

Kādreizējais Lielbritānijas vēstnieks PSRS un Krievijā (1988-1992) Rodriks Breitvaits (Rodric Braithwaite, Родрик Брэйтуэйт), rakstā *The Financial Times* (How to bring the Ukraine crisis to a peaceful end, 11.08.2014.) izteica nosacījumus, uz kādiem Rietumvalstis varētu apturēt sankciju pieaugumu. Tuvākajā laikā nevar būt ne runas par Ukrainas uzņemšanu NATO. Tuvākajā laikā Krima būs Krievijas kontrolē. Ukrainai savā konstitūcijā būtu jāieraksta, ka tā būs neitrāla un nepievienojusies valsts, līdzīgi normai, kas 1955. gadā tika iekļauta Austrijas konstitūcijā. Savukārt bijušais ASV valsts sekretārs (1973-1977) Henrijs Kisindžers laikrakstā *Washington Post* 2014. gada 6. martā formulēja visai iespējamo gala rezultātu: „pārāk bieži Ukrainas jautājumu uztver kā konfliktu starp Rietumiem un Austrumiem. Bet Ukraina, lai izdzīvotu un augtu, nedrīkst būt priekšējā līnija cīņā vieniem pret otriem - tai ir jābūt tiltam starp tiem ... **Rezultātam jābūt nevis pilnīgai apmierinātībai, bet līdzsvarotai neapmierinātībai**”.

3. Latvijas īstenojamā politika atšķirīgiem notikumu attīstības scenārijiem

Kara nepieļaušana. Karš nav Latvijas un ES interesēs.

Latvijas ilgtermiņa interesēs ir nepieļaut reāla karstāvokļa izcelšanos starp NATO un Krieviju. Kā liecina Latvijas portāla *Delfi* un pētījumu centra SKDS aptauja, tad pat tikai kara draudu gadījumā Latvijai pamestu vismaz piektā daļa no visiem valsts iedzīvotājiem. Tikai 55,4 % respondentu ir pārliecināti, ka šādā situācijā paliktu Latvijā, 18,2 % atbildēja, ka pamestu valsti, bet 26,4 % nezina, kā rīkotos, savukārt Latgalē kara draudu gadījumā valsti būtu gatavs pamest katrs trešais no aptaujātajiem iedzīvotājiem.

Latvijā nav ES vai NATO nozīmes rūpniecisku un militāru objektu. Latvijas enerģētikas, rūpniecības un militārajai sfērai ir tikai lokāla nozīme – mūsu pašu vajadzībām. Latvijas armija neapdraud nevienu kaimiņvalsti.

NATO nav stratēģiski svarīgi rezervēt ievērojamus militārus spēkus, lai aizsargātu Latvijas teritoriju. No Krievijas militāro interešu viedokļa Latvijas un Krievijas konfliktam varētu būt tikai propagandas raksturs Krievijas iekšpolitikā.

Lai citām NATO dalībvalstīm rastos jēga aizstāvēt Latvijas teritoriju, Latvijas teritorijā būtu jāizvieto kāds ES un NATO mēroga stratēģisks objekts, militāra bāze vai svarīga divējādas nozīmes rūpnīca.

Taču, tiklīdz šāds objekts Latvijas teritorijā tiktu izvietots, tad Krievijas militārie plānotāji to uzskatītu jau par Krievijas militārās drošības apdraudējumu. No tā var secināt, ka Latvijas drošībai vislielākais apdraudējums būtu pieļaut nozīmīgu NATO valstu militāro spēku izvietojumu Latvijas teritorijā. Nopietna konflikta gadījumā NATO valstu bruņoto spēku militārie objekti būtu viegls mērķis taktiskajiem kodollādiņiem, bez jebkādam pretgaisa aizsardzības iespējām no Latvijas armijas puses. Pie šāda kara scenārija Latvijas teritorijas lielākā daļa kļūtu nepadzīvojama un neizmantojama nākotnē.

Tātad, ja tiek pieļauts, ka pastāv liels nekonvencionāla konflikta risks, tad no Latvijas stratēģisko interešu viedokļa ir nepieļaut tādu NATO militāro spēku un objektu izvietojumu Latvijas teritorijā, kas var būt stratēģisko un taktisko kodolieroču mērķis.

Karastāvokļa apstākļos Latvijas rīcības brīvība, attiecinot to pat uz patstāvību sīkumos, būtu ierobežota. Latvijas armija, ekonomiskie un darbaspēka resursi tiktu iekļauti kopējā NATO sistēmā un pakļauti NATO (ASV) militārajām interesēm un vajadzībām.

Savukārt **daļēja Krievijas starptautiska izolācija ilgstošā laika periodā gan** izraisīs nozīmīgus ekonomiskus zaudējumus Baltijas valstīm, gan arī radīs jaunas iespējas.

Var prognozēt, ka veidosies liela ekonomiska rakstura ieinteresētība par teritorijām pie Krievijas robežas, kurās būtu izvietojami jauno apstākļu diktēti centri. Biznesa pamats varētu būt sankcijām pakļauto preču un pakalpojumu (piemēram, norēķinu) transformācija par precēm un pakalpojumiem, uz kuriem sankcijas netiek attiecinātas, kas, līdz ar to, būtu brīvi eksportējamas uz vienu vai otru pusi.

Kā piemēru var minēt svaigākās biznesa idejas starptautiskajā tirdzniecībā pēc Krievijas 2014. gada 8. augusta aizlieguma importēt ES, ASV, Austrālijas (un vēl vairāku citu valstu) zivju, piena, gaļas un augkopības produkciju.

No šī aizlieguma zināmu labumu var gūt Baltkrievija. Piemēram, Baltkrievijas ikgadējais siera ražošanas apjoms ir vērtējams kā 110 tūkstoši tonnu gadā, no kura līdz 25 tūkstošiem tonnu ir saražots vietējam patēriņam, bet pārējais - eksportam. Ja Baltkrievija savu vietējā patēriņa sieru 20 tūkstošu tonnu apmērā aizvietotu ar Polijā vai Baltijā ražotu sieru, tad Baltkrievija varētu par 20 tūkstošiem tonnu gadā palielināt siera eksportu uz Krieviju, nepārkāpjot Krievijas noteikto embargo un neveicot reeksportu. Baltkrievija var būtiski palielināt siera un biezpiena ražošanu eksportam uz Krieviju, izmantojot kā izejvielas no ES valstīm importēto sausā vājpiena pulveri u.c.

Pastāvot dažāda un sarežģītai pakalpojumu aizliegumu sistēmai un atļautā eksporta un importa nomenklatūrai, Krievijas un ES robežas tuvumā būtu nepieciešamas teritorijas, kas varētu sniegt līdzīgus pakalpojumus, kādus Aukstā kara laikā pildīja Honkonga uzturot attiecības starp Rietumvalstīm un Ķīnu.

Lai gan uz šādu specializāciju varētu pretendēt Baltkrievija, ņemot vērā starptautisko situāciju un Baltkrievijas iekšpolitiskos procesus, investīcijas šajā teritorijā ir un būs ar ļoti augstu politisku risku. Ģeogrāfiski šādai zonai ir ļoti piemērota Latgale, kurā jau ir

izveidota speciālā ekonomiskā zona Rēzeknē. Šī zona atrodas Pēterburgas - Varšavas, kā arī Ventspils-Rīgas dzelzceļa līniju krustojumā, Krievijas un Baltkrievijas robežu tiešā tuvumā. Lai Latgales brīvās ekonomiskās zonas varētu pildīt šādu starpnieka funkciju, daļai Latgales statuss būtu nosakāms līdzīgi tam, kādu Dānija ir noteikusi Fēru salām vai Somija Ālandu salām.

Kopumā ņemot, tēma apskatīta tikai idejas līmenī, un tai, protams, būtu nepieciešama dziļāka un detalizētāka izpēte.

Neproprovocēt karu un jaunas sankcijas

Pašlaik pasaule ir plaša militāra konflikta draudu priekšā. Ukraina var kļūt par vietu, kurā varētu aizsākties globāla mēroga karš. Pašreizējā situācijā visām valstīm, bet, jo īpaši, mazajām valstīm, ir jāatturas no konfliktā iesaistīto pušu kūdīšanas. Baltijas valstīm ir jāatturas „skriet pa priekšu vilcienam” jautājumos, kas saistīti ar spiedienu, sankcijām, noturēšanu un sodiem attiecībā uz Krieviju. Stipro un vareno sadursmēs vienmēr visvairāk cieš un dabū maksāt tie, kas atrodas tuvāk konflikta zonai. Latvijas interesēs ir izvairīties no nepārdomātām iniciatīvām un spēt pielāgoties mainīgai notikumu attīstībai. Ņemot vērā Latvijas ģeogrāfisko novietojumu un Latvijas cilvēku iespējas un kontaktus, Latvija ir labākā platforma atslābuma un konflikta risinājumu meklējumiem pat liela saspīlējuma apstākļos.

Taču visu valstu līderiem šobrīd vajadzētu pakāpties atpakaļ.

Secinājumi un ieteikumi tuvākajam laika posmam

Ir jākonstatē, ka ASV un ES intereses, kā arī negatīvās sekas, Ukrainas-Krievijas konfliktam izvēršoties, ir un paliek atšķirīgas. Lokāla kara izcelšanās, humāna katastrofa vai tamlīdzīgi iespējamie konflikta attīstības ceļi daudz lielākā mērā ietekmēs Eiropas valstis nekā Ziemeļamerikas kontinentu. Ir jānodala ES un ASV mērķi un intereses, meklējot izeju no Ukrainas un Krievijas konflikta un šī konflikta izraisītajām sekām. ES valstīm ir jāvadās no savām interesēm, veidojot stabilu un ilgtermiņa drošību Eiropā.

Valstīm, kuru valdībām ir ietekme uz Ukrainā šobrīd valdošās elites lēmumiem, ir jāpārliedzina Ukrainas vadība pieņemt jaunu Konstitūciju, kurā būtu noteiktas garantijas krievu minoritātei un Ukrainas militārā neitralitāte nākotnē. Ekonomiskā, finansiāla un humānā palīdzība Ukrainai būtu jāsaista ar šo noteikumu izpildi un ievērošanu.

ES un Krievijai būtu jāatturas no jaunu sankciju vai aizliegumu ieviešanas.

Krievija būtu jāatturas atbalstīt jebkādas pasākumus, kas var graut Ukrainas teritoriālo vienotību. Jautājums par Krimas teritoriālo piederību ir jāatliek uz nenoteiktu laiku, jo prasība ES valstu valdībām atzīt Krimas aneksiju vai prasība Krievijai nekavējoties atgriezt Krimu Ukrainai nozīmētu strupceļu, kas ierobežotu jebkādas atslābuma risinājumus.